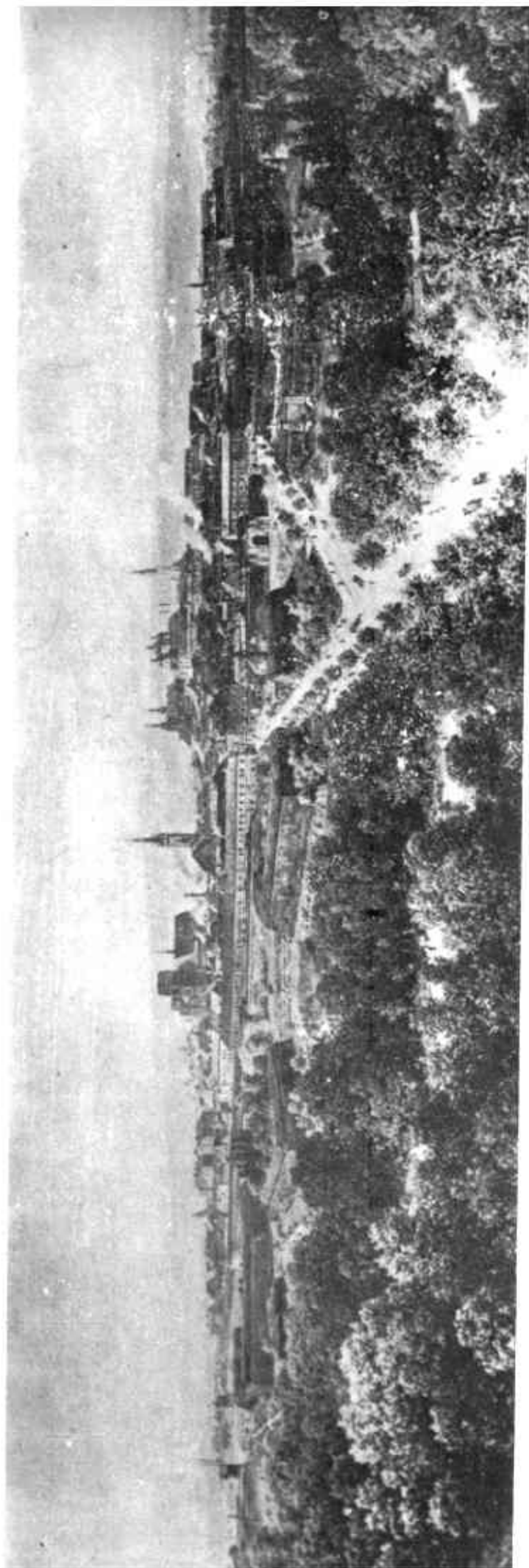

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

Olomouc r. 1894, olej L. E. Petrovitse.

Přímá komunikace vede od Brna k radnici, odbočka na býv. Dolní náměstí (nyní nám. RA).

(J. Kšir, Terežská brána v Olomouci)

1. a 4. strana obálky:

Medaile „Caesarova kašna v Olomouci“
(Petr Kudela 1975)

(R. Pospíšil, Nová olomoucká medaile)

VÍTĚZNÝ NÁSTUP KSČ NA OLOMOUCKU VE 30. LETECH

V roce 1976 se sejde XV. sjezd KSČ, který vypracuje linii dalšího budování plně rozvinuté socialistické společnosti a jejího přechodu ke komunismu v ČSSR. Současně vzpomeneme několika významných výročí z historie našeho revolučního dělnického hnutí. Jde o 55. výročí založení KSČ, o 45. výročí VI. sjezdu KSČ v roce 1931, na kterém nové vedení strany v čele se soudruhem Klementem Gottwaldem orientovalo stranu na boj proti důsledkům velké hospodářské krize na počátku 30. let v duchu hesla „Ani muže ze závodu, ani halěr ze mzdy“ a na proletářské východisko z krize. Současně uplyne 40 let od VII. sjezdu KSČ, který v roce 1936 aplikoval na československé podmínky závěry VII. kongresu Komunistické internacionály a zaměřil stranu na boj proti fašismu, na obranu demokracie a republiky. Hlavní formou tohoto boje byla taktika jednotné fronty dělnické třídy a široké anti-fašistické lidové fronty zdola i shora.

Bereme-li v úvahu vnitřní souvislost všech těchto výročí i současné úkoly strany a známe-li hlavní momenty vývoje strany na Olomoucku, považujeme za užitečné instalovat v roce 1976 ve Vlastivědném ústavu v Olomouci výstavu „Vítězný nástup KSČ na Olomoucku v 30. letech“. Ve třicátých letech byla totiž práce KSČ na Olomoucku na nejvyšší úrovni v podmínkách kapitalismu — roku 1931 sem byl přemístěn z Přerova krajský sekretariát strany, vytvořila se zde výrazná vedoucí skupina soudruhů jako byli Jan Kučera, Jaroslav Fuchs, Hermína Barfusová, Adolf Schilder, Franz Enzmann a další, opírající se o kovořávodý (zvláště Moravské ocelárny v Řepčíně a Moravia v Hlubočkách a v Mariánském údolí), která dovedla úspěšně vést protikrizové boje zaměstnaných i nezaměstnaných dělníků.

Teoretická úroveň a takticko-organizační schopnosti strany se markantně projevíly ve volbách v roce 1935, kdy KSČ zaznamenala dvojnásobný růst svého vlivu ve srovnání s parlamentními volbami v roce 1929. I stranické ústředí věnovalo olomoucké krajské organizaci velkou pozornost, když krajskými sekretáři byli např. s. Vilém Nový (1931—1932), s. Karel Elznic (polovina 30. let) nebo s. Rudolf Filip (1936—1938). Jako instruktoři z ústředí působily soudružky Anežka Hodinová-Spurná, Ladislava Kleňhová-Besserová a další. Protikrizových bojů na Olomoucku se zúčastnili soudruzi Josef Juran, poslanec NS, senátor Nedvěd a další. V 30. letech zde

hovořili soudruzi Václav Kopecký, Karel Kreibich, dr. Bohumír Šmeral, Julius Fučík, dr. Bohuslav Vrbenský, Klement Gottwald, prof. Zdeněk Nejedlý, Antonín Zápotocký, Josef Nepomucký a další.

Vliv strany na Olomoucku prudce vzrostl i v letech 1935—1938 v podmínkách boje za obranu demokracie před nástupem fašismu a za obranu republiky. Strana zde velmi důrazně uplatňovala taktiku jednotné a lidové protifašistické fronty, využívajíc k tomu zejména těchto forem:

— Dovedla rozvinout spolupráci s německými komunisty a antifašisty v horské části Olomoucka, kde henleinovci až do osudných mnichovských dnů neprošli. Němečtí komunisté volili správné formy boje v závodě Moravia, na vesnicích i mezi mládeží a nedali henleinovcům šanci. V rudých Hlubočkách byl starostou obce komunista Franz Enzmann až do příchodu nacistických vojsk. Němečtí komunisté tvořili významný bojový oddíl i na všech velkých antifašistických manifestacích společně s českými komunisty a antifašisty.

— KSČ na Olomoucku dovedla podchytit mladou generaci a vhodně využít tzv. Klubu mladých, který sdružoval na základě trampingu, zájmové činnosti a společného boje za požadavky mladých dělníků prakticky podstatnou část mladých. V Klubu mladých působily skupiny komunistické mládeže a Spartakových skautů práce a na večerech Klubu a od roku 1936 také Svazu mladých vystupovali i přední pracovníci krajského vedení KSČ.

— Významným pomocníkem strany v antifašistickém boji ve 2. polovině 30. let byla kulturní a umělecká fronta, zvláště pak silná skupina komunistů v olomouckém divadle vedená Oldřichem Stiborem a Josefem Gabrielem, kteří průkopnicky uváděli, často v československých premiérách, hry sovětských autorů a propagovali sovětskou kulturu. V Olomouci působil od roku 1933 i marxistický literární kritik a historik dr. Bedřich Václavek, vynikající překladatel sovětské beletrie a profesor ruštiny Bohuslav Ilek a další revolučně orientovaní kulturní pracovníci.

— Olomouc se stala sídlem jedné z nejživějších krajských odboček Svazu přátel SSSR, která vykonávala ve městě i na venkově obrovský kus práce v popularizaci Sovětského svazu, v boji za jeho obranu a objasňovala širokým vrstvám čs. lidu, že spojenectví se SSSR je jedinou zárukou naší státní samostatnosti a národní nezávislosti.

Takovou politikou dokázali komunisté na Olomoucku nesmírně pozvednout autoritu strany jako hlavní síly v národě, důsledně prosazující revoluční obranu země proti Hitlerovi a Henleinovi. V důsledku této politiky vznikla na Olomoucku — po mnichovské zradě čs. buržoazie a jejích západních spojenců a po osudném 15. březnu 1939 — jedna z nejsilnějších ilegálních krajských organizací KSČ v českých zemích, která zde působila v letech 1939—1940, kdy tato síť byla v celomoravském měřítku zlikvidována gestapem. Ilegálním krajským sekretářem byl do podzimu 1939 Rudolf Terer a po něm Ladislav Horník, jako instruktoři z ústředí působili soudruzi Stanislav Brunclík a Karlo Axamit. Ze středomoravských soudruhů,

kteří se aktivně podíleli na ilegální činnosti KSČ jmenujeme Alexandra Trusova, Oldřicha Stibora, Františka Lipolda, dále Pařila, Cahela, Mičkala, Kutala, na Přerovsku působil František Řeháček, na Holešovsku bratři Mandákoví a L. Mucalík, v technickém aparátu pracovali Jaroslav Hrubý, Milan Grégr a další, mezi inteligencí pak Bedřich Václavek, František Lón, Miloslav Zedek apod. O úrovni práce v této první ilegální olomoucké stranické organizaci svědčí i produkce jejího technického aparátu, který vydal vedle velkého množství letáků a brožur např. Václavkovy „Národní písně 1940“ a vydával i stranické časopisy „Svobodná Haná“ a „Mládí vpřed“.

Uvedené desetiletí bylo skutečně vrcholným obdobím činnosti KSČ na Olomoucku a zaslouží si proto, aby mu byla věnována pozornost formou speciální tematické výstavy.

Vedle politického a odborného hlediska může být tato výstava podnětným činem i z hlediska metodologického. Upouštíme tím totiž od souborných výstav o celém vývoji KSČ, kde regionální prvky měly pouze ráz ilustrativní. Chceme výlučně dokumentovat politiku KSČ na střední Moravě a ukázat, jak KSČ dovedla v naší oblasti tvůrčím způsobem realizovat závěry a doporučení VI. a VII. sjezdu strany ve třicátých letech.

Uvedený přístup k věci umožní rovněž využití dosti bohatých vlastních sbírkových fondů Vlastivědného ústavu v Olomouci, případně materiálů z jiných okresních institucí, jako je okresní archiv, podnikové archivy, spolkové archivy, apod. Domníváme se, že takto shromážděný a exponovaný materiál může intenzivně působit z hlediska komunistické výchovy veřejnosti a navíc může být i základem pro postupnou rekonstrukci a renovaci stálé muzejní expozice „Olomoucko za kapitalismu v letech 1848—1948“.

Chronologie bojů proti nezaměstnanosti a jiných protikrizových bojů spojených s bojem politickým

- 1930 — hospodářská krize se prosazuje i na Olomoucku
24. 2. 1930 — demonstrace na Masarykově nám. v Olomouci, ze které byla vyslána deputace s požadavky na radnici. Při demonstraci byl na krátkou dobu zatčen i poslanec KSČ Juran.
6. 3. 1930 — v rámci Mezinárodního dne proti nezaměstnanosti připravovali dělníci Moravských oceláren v Řepčíně tábor lidu. Policie závod obsadila a tábor lidu znemožnila.
26. 5. 1930 — městská rada zakázala shromáždění nezaměstnaných, svolané KSČ.
1. 8. 1930 — manifestace v Olomouci k Mezinárodnímu dni boje proti imperialistické válce. Objevilo se velké množství komunistických letáků, jimiž byly přelepeny i vládní vyhlášky o manévrech.

1. 12. 1930 — podle sčítání lidu na Olomoucku 1724 nezaměstnaných (okres Olomouc-město 899, okres Olomouc-venkov 825).
1. 12. 1930 — KSČ svolala schůzi nezaměstnaných, na níž bylo usneseno požádat město, aby místo nákupu služebního auta za 120 tisíc Kč poskytlo podpory nezaměstnaným ve výši 200 Kč měsíčně ženatým, 100 Kč svobodným, odpustilo jim činži a zajistilo pro ně a pro jejich děti vývařovny a ohřívárny. Delegace nezaměstnaných se zúčastnila i jednání městského zastupitelstva (kde zájmy dělnické třídy hájil m. j. Jan Kučera).
24. 12. 1930 — asi 150 nezaměstnaných se domáhalo podpory u okresního úřadu práce. Jsouce odtud vyhnáni, nezaměstnaní táhli k radnici, kde je rozehnala policie.
3. 1. 1931 — tábor lidu před radnicí, promluvil senátor Nedvěd. Demonstranti pak táhli k okresnímu úřadu (na nám. Republiky) a odtud až k nádraží.
25. 2. 1931 — velká demonstrace v rámci Mezinárodního dne proti nezaměstnanosti. Brzy ráno vyšli do Olomouce dělníci z Moravie v Hlubočkách a Mariánském údolí; přes policejní zásahy se jim podařilo dostat se na hlavní náměstí v Olomouci. V 10 hodin zastavili práci i dělníci Moravských oceláren v Řepčíně a na podnět Jana Kučery vyslali deputaci na okresní úřad. Odpoledne se vydali demonstrovat za práva pracujících. Demonstranti se cestou do města srazili na rohu Litovelské a Úřední čtvrti s kordonom policie a jízdami vojenskými oddíly a když se odmítli rozejít, byli rozehnáni. Deputace se dostala až na radnici, kde byla odmítnuta a požadavky dělníků vyžádány písemně.
- 1931 — zakládány akční výbory proti nezaměstnanosti.
- 1931 — KSČ vedla několik stávek, např. stávku dělníků, pracujících na regulaci Trusovky mezi Černovírem a Hlušovicemi.
- 1931 — v okresech Olomouc-město a Olomouc-venkov napočteno 1740 nezaměstnaných (skutečný počet byl vyšší).
- prosinec 1931 na olomouckém venkově zaznamenáno 1000 exkeučních řízení u malých rolníků a živnostníků.
- prosinec 1931 demonstrace nezaměstnaných ve Střeni, Holici a Náměšti na Hané.
25. 1. 1932 — demonstrace nezaměstnaných v rámci Mezinárodního dne boje proti nezaměstnanosti, kde promluvil i poslanec KSČ Josef Juran (odveden policií). Shromáždění bylo rozehnáno a 5 jeho účastníků zatčeno. Ve Šternberku se konal pochod hladu a nezaměstnaní demonstrovali před okresním úřadem.

31. 1. 1932 — konference pracujících lidu olomouckého okresu z podnětu komunistů v Moravských ocelárnách. Proti snižování mezd a chystanému zastavení práce v závodech. Referovali Jan Kučera a Franz Enzmann.
10. 2. 1932 — rozeznána demonstrace nezaměstnaných v Olomouci.
2. 3. 1932 — zastavena práce a propuštěno osazenstvo Moravských oceláren. Došlo k protestním stávkám i v jiných kovozávodech (především v Hlubočkách).
11. 3. 1932 — protestní průvod dělnictva od Moravských oceláren na náměstí. V Riegrově ulici byl rozeznán.
- duben 1932 — demonstrační protestní stávky proti střílení do dělníků v severních Čechách (dělníci z Moravie v Mariánském Údolí a Hlubočkách a dělníci na regulaci Bystřičky).
4. 12. 1932 — v Olomouci na Střelnici se konala demonstrace proti nezaměstnanosti, která zároveň vyjadřovala solidaritu se severočeskými horníky a se zemědělským proletariátem na Hané.
21. 12. 1932 — jediná větší povolená akce nezaměstnaných — veřejná schůze v sále městské Reduty. Referovali Jan Kučera a Bohuslav Laštovička.
- 1932 — na konci roku na Olomoucku úředně 2645 nezaměstnaných.
29. 1. 1933 — konference sezónního dělnictva v Olomouci proti snižování mezd a odbourávání podpor v nezaměstnanosti (zúčastnili se jí 104 delegáti z 220 obcí).
19. 2. 1933 — veřejná schůze v Redutě — referovali Anežka Hodinová-Spurná, Josef Dědič a Jan Gregor.
2. 3. 1933 — přes zákaz se na hlavním náměstí v Olomouci sešlo okolo 300 lidí. Demonstrace rozeznána policií.
9. 4. 1933 — konference stavebního dělnictva v Olomouci, na níž se pro společný postup s KSČ a pro společný 1. máj s komunisty vyslovili přes hlavy reformistických předáků i sociálně demokratičtí delegáti.
9. 4. 1933 — z iniciativy KSČ došlo v Hlubočkách ke konferenci zástupců všech dělnických organizací a z iniciativy strany byl vytvořen protifašistický výbor.
8. 5. 1933 — hladová demonstrace několika set nezaměstnaných před radnicí, rozeznána policií.
22. 5. 1933 — velká demonstrace nezaměstnaných na Střelnici proti snižování podpor v nezaměstnanosti brutálně rozeznána policií.

- 1933 — v okrese Olomouc-venkov a město úředně 3398 nezaměstnaných.
- 1933 — obnovena výroba v Moravských ocelárnách v Řepčíně (našel se ručitel).
- 1. 5. 1934 — bouřlivá prvomájová demonstrace za propuštění vězněného Jana Kučery.
- 28. 8. 1934 — konference stavební sekce Rudých odborů za jednotný postup při prosazování mzdových požadavků.
- 2. 12. 1934 — přednáška dr. Bohumíra Šmerala po návratu z několikaletého pobytu v SSSR (konaná v Olomouci).
- 1934 — průměrný počet 4612 nezaměstnaných.
- červenec 1935 stávka stavebního dělnictva.
- 1935 — 5667 nezaměstnaných
- 1936 — 5378 nezaměstnaných.
- 6. 5. 1937 — demonstrační stávka za vyšší mzdy v závodě Kosmos.
- 31. 7. 1937 — demonstrace stavebních dělníků v zahradě Odborového domu za vyšší mzdy.
- 7. 9. 1937 — na 300 dělnic firmy Zora zastavilo práci a demonstrovalo za vyšší mzdy.
- 1. 6. 1938 — stávka dělníků u fy Heikorn za vyšší mzdy.

Chronologie bojů za uznání a obranu SSSR na Olomoucku ve 30. letech

- 1929 — od tohoto roku konali dělníci Moravských oceláren v Olomouci-Řepčíně sbírky na traktory pro SSSR.
- 15. 2. 1930 — Julius Fučík, redaktor Rudého práva, přednášel v Olomouci o SSSR.
- 16. 3. 1930 — veřejná schůze Svazu proletářských bezvěrců o náboženských poměrech v SSSR a o antisovětském tažení Vatikánu. Referoval Zdeněk Lahulek-Faltys, tajemník Svazu proletářských bezvěrců z Přerova a Jan Kučera.
- 1930 — z podnětu nového Gottwaldova vedení KSČ vzniká Svaz přátel SSSR.
- listopad 1930 činnost Svazu zakázána
- 28. 11. 1930 — dělníci Moravských oceláren v Olomouci odeslali rezoluci proti zastavení činnosti Svazu.
- 10. 4. 1931 — Svaz přátel znovu legalizován
- 1. 8. 1931 — dělníci Moravských oceláren na zastávce Hejčín-Řepčín

demonstrovali proti válce a za obranu SSSR. Pak prorazili kordon policie, táhli na Masarykovo nám. a demonstrace pokračovala před radnicí.

2. 8. 1931 — demonstrace byla rovněž v Hlubočkách, kde šel mohutný průvod, domy byly vyzdobeny rudými prapory a rudý prapor vlál i na radnici. Přes úřední zákaz zde manifestovalo 1200 lidí.
7. 11. 1931 — okresní úřad v Olomouci zakázal přednášku k výročí VŘSR, kterou měl v Doloplazích přednést účastník dělnické delegace do SSSR Antonín Čihalík (Oslavu chtěla uspořádat skupina Svazu proletářských bezvěrců).
28. 11. 1931 — veřejná schůze KSČ v Redutě, kde před 1000 posluchači mluvil o SSSR Julius Fučík.
- únor 1932 — na Moravě podchyceno 1742 členů Svazu přátel SSSR, z čehož bylo v olomouckém stranickém kraji 129 (ve Velké Bystřici 70, v Holici 22).
7. 10. 1932 — znovu zastaven Svaz přátel SSSR.
9. 6. 1934 — vláda ČSR uznala SSSR de iure.
9. 6. 1934 — přednáška člena dělnické delegace do SSSR, sociálně demokratického dělníka z Thonet-Mundus v Holešově Večeři. Poté se konala ustavující valná hromada Svazu přátel SSSR v Olomouci v sále české obchodní banky v Sokolské ulici. Předsedou zvolen profesor obchodní akademie v Olomouci Alexander Trusov. Olomoucká organizace měla působnost v politických okresech Olomouc-město, Olomouckenkov, Litovel, Prostějov, Moravský Beroun a Šternberk.
15. 9. 1934 — Svaz přátel definitivně legalizován.
2. 12. 1934 — o SSSR mluvil v Olomouci dr. Šmeral.
16. 5. 1934 — v Moskvě podepsána smlouva o přátelství a vzájemné pomoci mezi ČSR a SSSR.
- říjen 1935 — návštěva sovětských spisovatelů Kolcova, Tretjakova, Fadejeva, A. Tolstého, aj. v Olomouci a Příkazích, setkala se s obrovským ohlasem.
30. 10. 1935 — o významu československo-sovětského přátelství hovořil v Olomouci prof. Zdeněk Nejedlý.
31. 10. 1935 — v sále městské Reduty přednášel o sovětském divadle Jan Werich (přítomno přes 500 posluchačů).
- 1935 v Olomouci se konal „Týden sovětské kultury“ pod patronací městské rady, za účasti Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem apod. Vedle Nejedlého a Wericha zde přednesl přednášku o sovětské hudbě Gracián Černušák.

V Horce n. Mor. došlo k manifestaci československo-sovětského přátelství.

Rozvívěla se i sbírka na „Národní dar čs. lidu k výročí VŘSR“ (plaketa z čs. skla) a akce podpisů a blahopřání pro „Zlatou knihu pozdravů československého lidu národům Sovětského svazu“ (v ČSR sebráno 2,5 miliónu podpisů).

Olomoucké divadlo inscenovalo Vodopjanovu hru „Pozor — severní pól“.

5. 11. 1935 — v rámci „Týdne sovětské kultury“ konala se v olomouckém divadle československá premiéra hry Vsevoloda Višněvského „Optimistická tragédie“ za přítomnosti sovětského vyslance Alexandrovského.

Chronologie bojů za obranu republiky na Olomoucku

V souvislosti s uchopením moci nacionálním socialismem v sousedním Německu vyrůstá před ČSR hrozba fašistické agrese a vzniká tak potřeba bojovat proti hrožícímu nebezpečí.

18. 2. 1934 — ve Šternberku se konala demonstrace 1500 německých sociálních demokratů a komunistů proti klerofašistickému teroru v Rakousku s poučením o nutnosti antifašistické spolupráce komunistů a sociálních demokratů.

- květen 1935 — parlamentní volby v Československu. KSČ získala na Olomoucku 6644 hlasy (oproti 3182 v roce 1929), což bylo téměř 10 % všech odevzdaných hlasů.

Nejsilnější stranou na Olomoucku (okresy Olomouc-město a Olomouc-venkov) zůstala přes značný pokles hlasů Čs. sociální demokracie s 11 880 hlasy).

Další politické strany: Čs. strana lidová — 10 979 hlasů, Republikánská strana 7365, Čs. národně socialistická strana 6791, ŽOS 6706, Národní sjednocení (strana starosty dr. Richarda Fischera) 4711, německá sociální demokracie 1690 BdL 959, DCV 1580, SdP 6988, NOF 642 a SdW 371.

Podarilo se udržet pozice německých komunistů v některých obcích (v Hlubočkách zůstává až do Mnichova starostou komunista Franz Enzmann). Vliv KSČ zůstává určující v německých obcích Hlubočky, Hrubá Voda, Mrsklesy, Pohořany, Velká Střelná, Jestřábí, Smilov, Nepřivaz.

- říjen 1935 — tábor lidu v Olomouci (1500 účastníků); referoval dr. Bohumír Šmeral o válečných přípravách fašistického Německa a Itálie, které ohrožují samostatnost malých národů a jsou namířeny proti SSSR.
- leden 1936 — velká manifestace za lidovou frontu v Olomouci.
- 1936 — rozeznána dlouho připravovaná henleinovská demonstrace v Jestřábí, kam přijely i skupiny ordnerů i z Olomouce, Šternberka, Šumperka a Opavy.
21. 3. 1937 — v Olomouci v Redutě hovořil Klement Gottwald na schůzi českého a německého dělnictva o nutnosti národnostního vyrovnání a o nutnosti společného boje českých a německých komunistů a sociálních demokratů proti fašismu. Dalším řečníkem byl i německý komunistický poslanec Rudolf Appelt.
1. 5. 1938 — v Olomouci manifestují čeští dělníci spolu s německými komunisty ze závodu Moravia a němečtí sociální demokraté z Velké Bystřice pod heslem: Tschechen, Deutsche, Hand in Hand, gegen Hitler aus dem Land!
- květen 1938 — protestní stávka v Hlubočkách, požadující okamžité propuštění nacionálně socialisticky smýšlejícího úředníka, který terorizoval dělníky.
7. 8. 1938 — velká protifašistická demonstrace v Hlubočkách a demonstrace v závodě Moravia, kde ještě v roce 1938 získala ve volbách do závodní rady naprosté vítězství společná kandidátka Rudých odborů a sociálně demokratického Svazu kovodělníků Na jubilejní fond republiky bylo zde sebráno 32 400 Kč.
14. 8. 1938 — velký projev německého lidu ve Velké Střelné na obranu ČSR. Bylo zde zastoupeno i české dělnictvo z Olomouce a komsomolci.
21. 8. 1938 — krajská manifestace za obranu demokracie a republiky. Svolalo ji na dnešní nám. Rudé armády krajské vedení KSČ. Desetitisíce lidí se zúčastnilo průvodu a asi 5000 si jich vyslechlo projev poslance KSČ Antonína Zápotockého („bez Sovětského svazu a Rudé armády nelze zabezpečit československou státní samostatnost“). Odpoledne se konala slavnost v holickém pivovaru, kde 400 členná mládežnická skupina pod režii Oldřicha Stibora recitovala básně Majakovského.
11. 9. 1938 — veřejná schůze KSČ v Národním domě v Olomouci (500 účastníků), předsedal Jan Kučera, hovořil dr. Jaromír Dolanský.

13. 9. 1938 — manifestace 40 000 občanů před radnicí v Olomouci. V 17.30 hod. přišli dělníci a zaměstnanci obchodů a kancelářů, ale i němečtí antifašisté z Hluboček. Demonstrace byla namířena na obranu republiky a proti štvavému projevu Adolfa Hitlera na sjezdu NSDAP v Norimberku 12. září 1938.
- Jeden z protestních telegramů četl tajemník Rudých odborů Jan Kučera.
- Večer demonstrace pokračovaly průvodem mladých dělníků a studentů ulicemi Olomouce.
21. 9. 1938 — tisíce olomouckých občanů demonstrovaly do pozdní noci proti kapitulaci Hodžovy vlády.
22. 9. 1938 — mohutná manifestace proti kapitulaci Hodžovy vlády v Olomouci před budovou radnice. K lidu promluvil poslanec KSČ Josef Nepomucký, sociálně demokratický předák J. Seidler, velitel olomoucké posádky generál E. Fiala, starosta města dr. Richard Fischer a další.
23. 9. 1938 — mobilizace proběhla vzorně, jako v jiných oblastech. Čeští i něm. komunisté podporují vojenskou posádku.
- Němečtí komunisté a antifašisté z Hluboček a okolí manifestačně nastupovali ke svým útvarům, nesouce v čele průvodu rudou a československou státní vlajku.
- Důstojníci olomoucké posádky internovali v těchto dnech ve zrušených železárnách ve Štěpánově prominentní olomoucké nacisty, aby nemohli ve městě vytvářet pátou kolonu.
- Mnichov — dochází k okupaci pohraničního pásma a Olomouc se stává pohraničním městem.

Literatura

- Miloš Trapl — Milada Pisková, Expozice Olomoucko v letech 1848—1948, Olomouc 1973.
- Josef Bartoš, Z bojů za chléb a práci v Olomouci v letech 1930—1934, in: Olomouc v novodobých dějinách, Olomouc 1965.
- Josef Příkryl, Internacionální tradice československo-sovětských vztahů, Ostrava 1973.
- Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848—1960, sv. III, Ostrava 1972.

TEREZSKÁ BRÁNA V OLOMOUCI

O Terezké bráně v Olomouci bylo už dost napsáno a přece je třeba definitivně vyvrátit omyl některých olomouckých obyvatel, kteří věří, že brána byla ze svého původního místa přenesena. Tento omyl byl uveden i v posledním olomouckém průvodci a denním tisku, článek chce proto prokázat mylnost tohoto rozšířeného názoru.

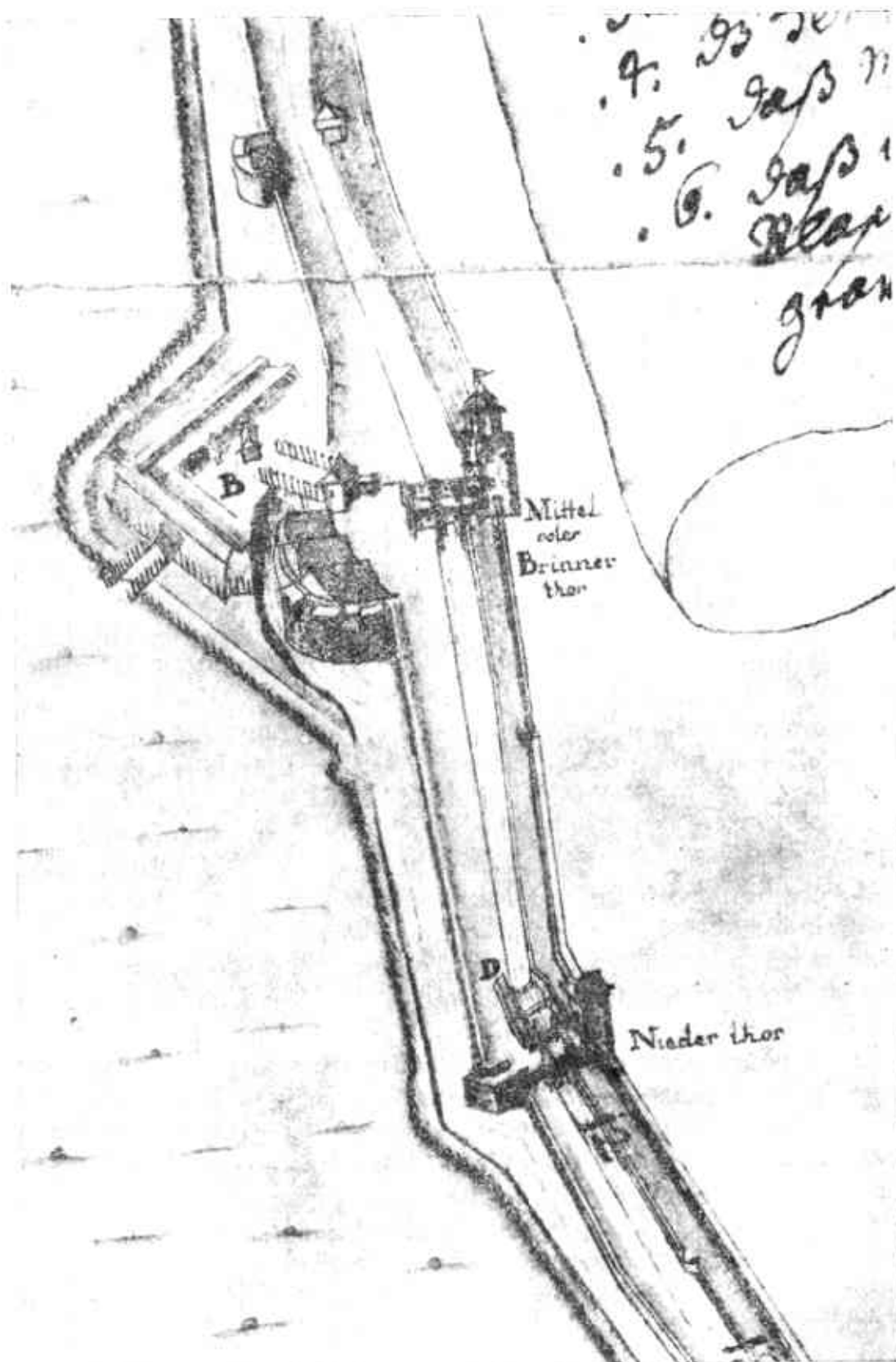
Terezká pevnostní brána byla pro městskou radu olomouckou problémem již v letech poslední čtvrtiny minulého století. Bylo to v době, kdy se začaly bourat pevnostní brány, aby se uvolnily komunikace vycházející z pevnosti. Tak roku 1874 mělo město povoleno zbourat první bránu Hradskou, stojící pod kostelem dómským a kterou vedla komunikace k východu, k železničnímu nádraží. Tím se otevřel styk k českému obyvatelstvu v Hodolanech a Chválkovicích; město by bylo raději bouralo bránu na západním konci města, směřující do obcí k německým obyvatelům.

Brzy potom, v roce 1878, zbourala se brána Kateřinská, uzavírající město na jihu za Dolním náměstím (nyní Rudé armády), směřující do německých obcí Novosad a Povlu. Pak měla být zbořena brána Terezká, ale nedošlo k tomu a odboural se roku 1881 Litovelský výpad, umístěný na konci České ulice (dnes ul. 8. května); tím se otevřela cesta od Litovle a z Prahy, směřující přímo do České ulice. Patrně naléhala na to i železniční správa, která postavila trať z Olomouce do Čelechovic v r. 1883, aby mohla zřídit stanici Olomouc-město pro návštěvníky z venkova. V letech 1883 a 1884 se odbouraly středověké brány Střední a Dolní.

Poslední brána, která přišla na řadu ke zbourání, byla brána Terezká, která však neležela na přímé linii hlavní komunikace do Brna; a do města se mohlo jet jen oklikou přes starou bránu Střední anebo přes středověkou bránu Dolní.

Je třeba vysvětlit, proč byla Terezká brána situována uprostřed mezi obě středověké brány ležící poměrně blízko sebe a stranou hlavní komunikace. Tedy místo těchto dvou bran vedla do pevnosti jen jedna brána. Poněvadž také středověká brána Litovelská byla zrušena a zřízen z ní pouze průchod pro chodce, povozy musely jezdit do města zajiždkou přes bránu Terezkou. Místo tří bran vedla tedy do pevnosti na západním obvodu jen brána jediná. Proč tomu tak bylo, na to odpovídají vojenské požadavky pro opevnění i pro každé ohrazené město. Je známo, že již ve středověku byly brány nejslabšími místy z celého ohrazení města, neboť táhly a lákaly k sobě dobyvatele a bylo nutno je lépe a důkladněji ochraňovat.

V pozdější době to platilo stejně a musela být věnována branám ta největší péče. Brány vyžadovaly většího počtu vojska a obránců. Stavby byly finančně nákladné, ve středověku měly věže a před branou se stavěly dopl-

Situace a perspektivní pohled na brány Střední a Dolní z plánu z r. 1686.

novací stavby a zajištění. Již Švédové uzavřeli v Olomouci některé brány (v první řadě Blažejskou) a ty, které ponechali, zabezpečili zvenčí pomocí bašt a sklápěcími mosty přímo v lici bran. Tedy byla všeobecná snaha maximálního snížení počtu bran.

Projektant olomoucké pevnosti generálmajor inženýr Petr Filipe hrabě Bechade de Rochepine na prvním navrhovaném plánu pevnosti z doby brzy po roku 1742 neměl zakresleny všechny brány, snad jen brány Kateřinskou a Hradskou. Až teprve při stavbě pevnosti byl jejich počet upraven. Místo Litovelské středověké brány s věží, s mostem a předbraním postavila se malá Litovelská branka jen pro chodce (stojí dnes ve vchodu do Čechových sadů z ulice Hynaisovy) a povozy musely jezdit do vzdálené brány Terežské. Tato byla situována uprostřed západního obvodu města a teprve projetím bránou mohlo se jezdit do města buď Střední bránou k radnici, anebo Dolní bránou na Dolní náměstí (nynější náměstí Rudé armády). Terežská brána byla tedy postavena do středu mezi obě středověké brány.

Západní obvod olomoucké pevnosti byl nejohroženější částí celé pevnosti a nepřátelský útok byl nejpravděpodobnější z této strany, neboť terén před pevností se zvedal k západu, k Tabulovému vrchu, a byl zde hlavní komunikační příjezd od Brna. Proto zde stačila k hájení jen jedna brána a tu ještě postavili úmyslně stranou komunikace, aby neležela v přímé linii dostřelu při obléhání.

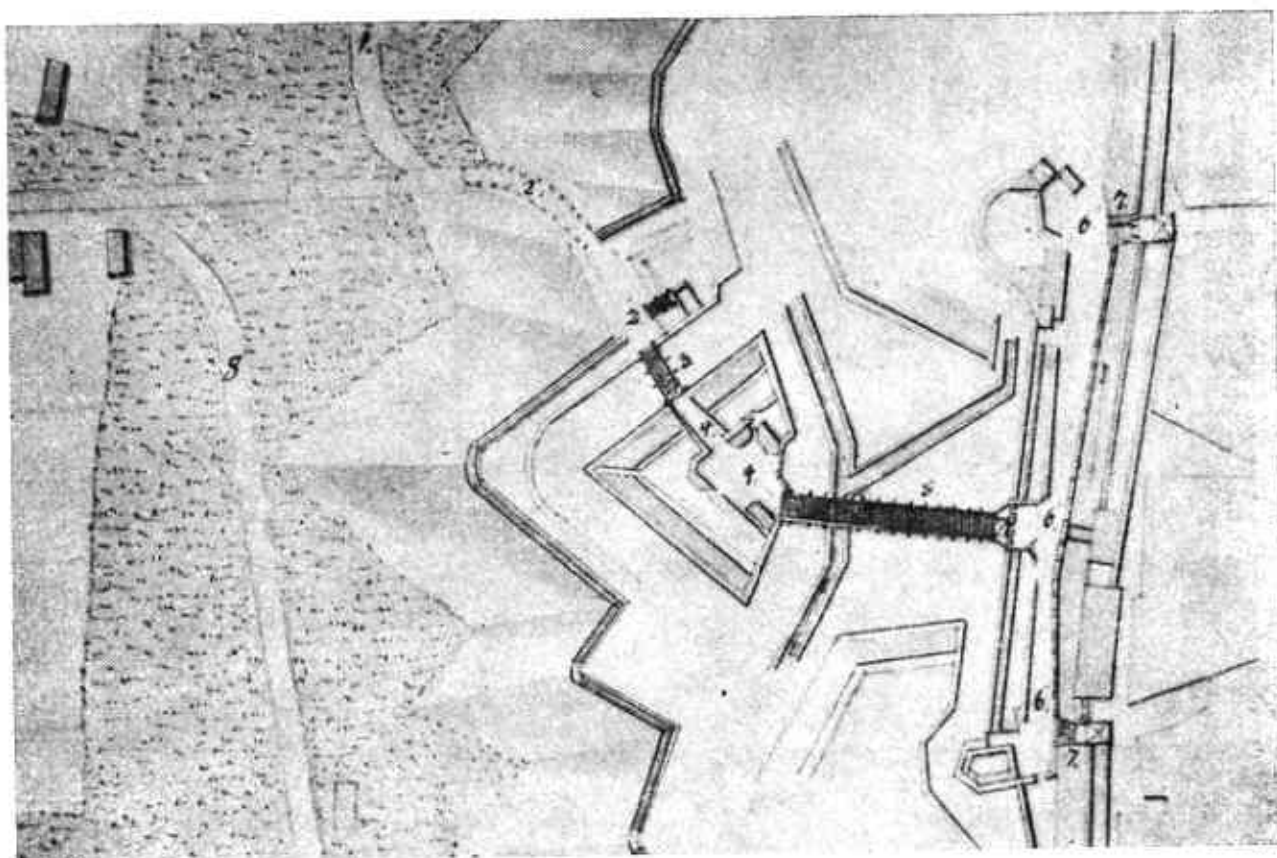
Terežská brána byla postavena uprostřed přímé linie hradební v kurtině, která začínala u středověké Střední brány, stojící na konci Terežské ulice (dnešní Pavelčákovy) a končila u Dolní brány na konci Dolní ulice (dnes Lafayettovy) při Kamenném mlýně (dnes Severomoravské pekárny a cukrárny, závod Olomouc). Obě tyto staré brány byly samostatně chráněny novými pětiúhelníkovými bastiony.

Z Terežské brány navenek vedl dlouhý dřevěný most přes hradební příkop a přes snížený terén v délce 75 metrů, přímo před vjezdovým otvorem byl tento most změněn a zařízen ke sklápění, zvednutou částí mostu se mohl otvor brány uzavřít. Tento most pro povozy byl 4,5 m široký; těsně k němu přiléhala později dřevěná lávka pro chodce asi 2 m široká, která vedla do severního, bočního otvoru brány; také tato lávka před vchodem byla zařízena ke sklápění. Do druhého otvoru brány most nevedl, byla tam prostora používána pro strážní službu.

Most začínal na trojúhelníkové hradbě nazývané ravelín a byl obklopen příkopy, které se mohly zatopit vodou. Na severní rovné cihelné stěně hradby byl uprostřed otvor, kterým probíhala hlavní příjezdová komunikace k dlouhému mostu. Otvor byl po obou stranách zpevněn pilíři z tesaných, bosážitivě skládaných kamenů; z přední strany měly pilíře reliéfní výzdobu, znázorňující vojenskou výzbroj. Otvor v případě potřeby se mohl zatarasit trámy zasunutými do pilířů; celá úprava se nazývá předbraní a po zbourání hradeb byla přeložena r. 1898 do bočního vstupu ke Smetanovým sadům (pilíře byly přenesením trochu zjednodušeny).

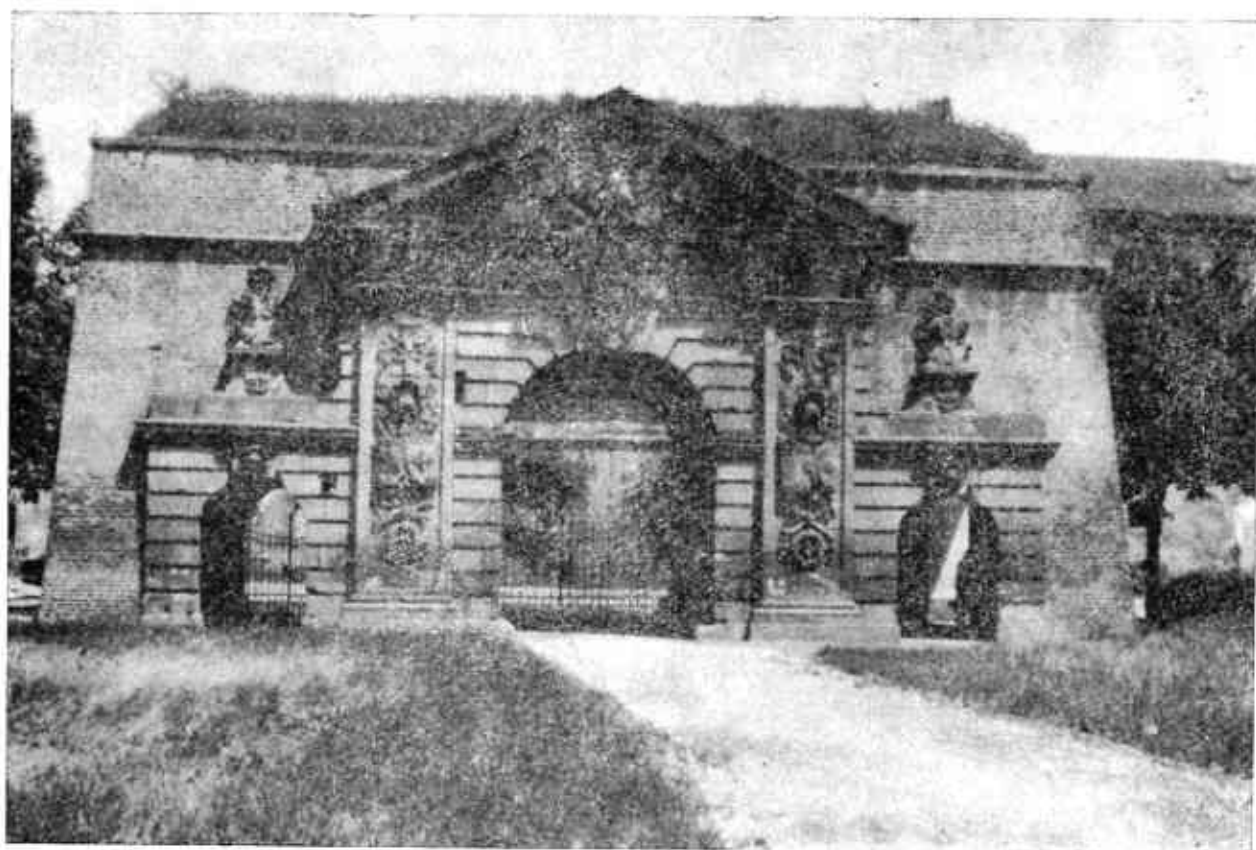
První projekt olomoucké tereziánské pevnosti z doby po r. 1742 od B. Rochepina.

Situace hradeb kolem Terežské brány na plánu z r. 1761: 1 — cesta od Litovle, 2 — cesta od Brna, 3 — most, 4 — ravelin s předbraním u mostu, 5 — dlouhý most do Terežské brány, 6 (uprostřed) — Terežská brána a mostek do strážnice, 6, 7, (nahore) — Střední brána s věží vedoucí k radnici, 6, 7 (dole) — Dolní brána s věží vedoucí na Dolní náměstí, 8 — cesta ke Kateřinské bráně.

Před tímto předbraním na ravelinu byl přes příkopu dřevěný most asi 20 m dlouhý, zčásti opět zařízený na sklápění. K mostu vedla zvenčí cesta od Brna vytočená skoro půlkruhem, aby nebylo předbraní v přímé linii do-
střelu.

Terežská brána sama má tři vstupní otvory; uprostřed hlavní vstup pro povozy má rozpětí 3,65 m (otvor od města je širší — 5 m), má dva stlačené oblouky za sebou provedené jako pásová bosáž se zdůrazněným klenákem; po bocích jsou pilastry 160 cm široké, s reliéfní výzdobou, znázorňující zbroj obvyklou na vojenských objektech. Nad vstupním otvorem je trojúhelníkový štít, mající reliéfní výzdobu, císařského orla a kolem bohatou zbroj. Boční malé vstupy 180 cm široké mají pásovou bosáž, jen uprostřed otvoru je klenák zdobený maskou mladé tváře a nad římsou je osazen široký ozdobný větší podstavec se zobrazeným brněním, napodobujícím poprsí sochy. Nápis na bráně byl umístěn ve vlysu pod římsou, původně byl proveden z kovových písmen, po nichž zůstaly jen otvory: MDCCLIII — M. THERESIA — D.G.R.I.G.H.B.R.

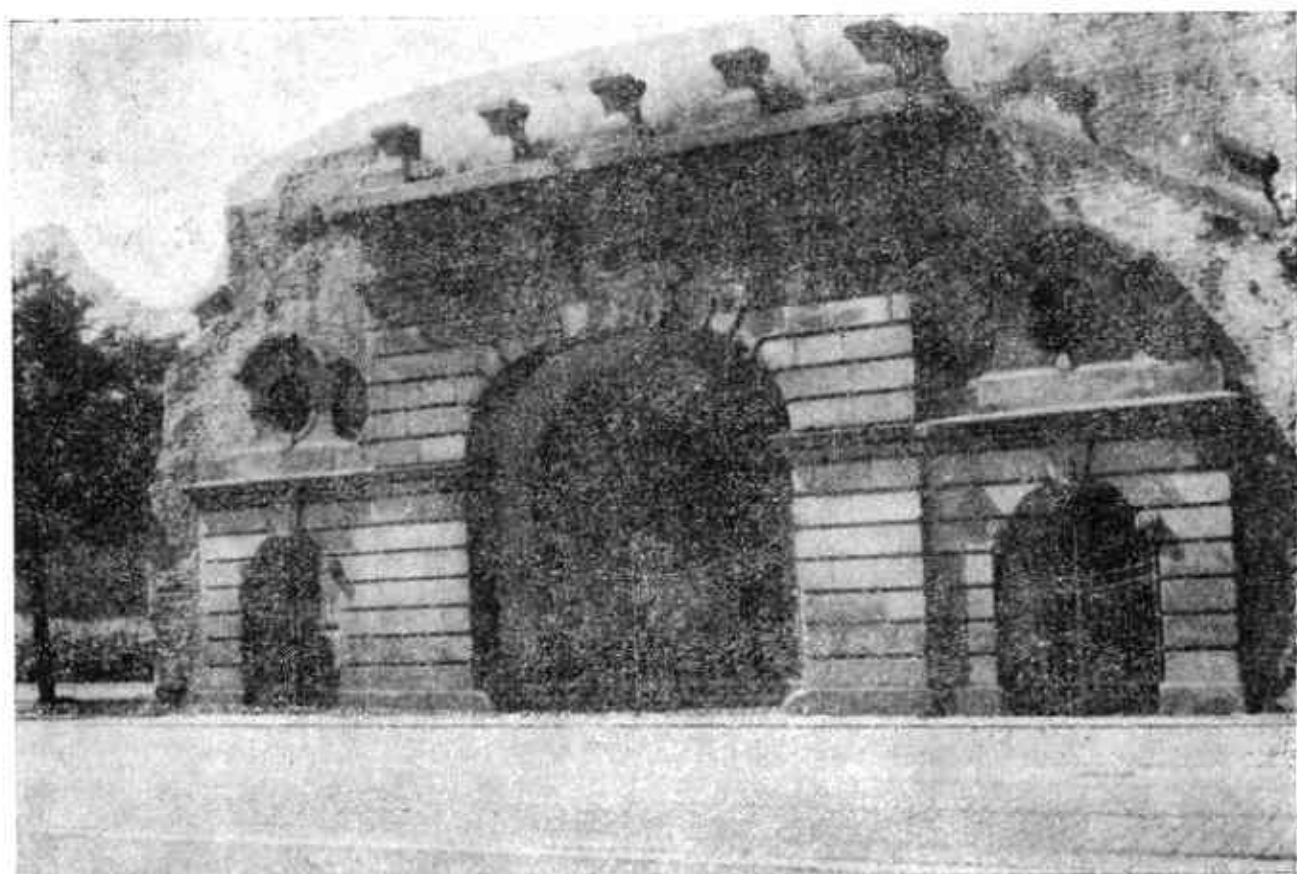

Západní vstupní průčelí Terežské brány. Stav r. 1958.

Průčelí brány od města bylo jednodušší, jen s pásovou bosází a římsami. Uprostřed vstupního oblouku je velmi široký klenák a ve vlysu široké, mohutné konsoly podpírající hlavní římsu brány. Nad římsou bočních otvorů jsou otvory, tzv. volská oka, provedená z tesaných kamenů.

Objekt je stavěn jako ostatní hradby ze smíšeného zdiva, z cihel a lomového kamene, jen konstrukce a architektura vchodů je z tesaných pískovcových kvádrů. Uvnitř je rozdělen na tři průchodní prostory, které jsou vzájemně spojeny a zaklenuty klenbami; klenby jsou shora opatřeny izolacemi a navršeným jilem proti vsakování dešťové vody. Hradba nad Terežskou branou je zvýšená oproti kurtině a na vrchole jsou otevřené střelny; k nim vede ze strany města schodiště, ohraničené kamennými pilíři, skryté pohledu zvenčí.

V prodloužené ose vjezdu brány směrem k městu bylo přemostění přes mlýnský tok, které vedlo do hradeb Vodních kasáren, kde je vchod s jednoduchým kamenným portálem, vedoucí do prostor vojenské strážnice brány; po bocích vchodu byly prostory pro hlídku a pro velitele stráže brány. Poznává se, že tam nebyl průchod z brány přímo do města na malé náměstíčko za masnými krámy na tzv. tvarůžkový trh, jak se domnívají někteří obyvatelé, kteří myslí, že se tudy přicházelo přímo do města. Za tímto vchodem je objekt bývalého měšťanského pivovaru.

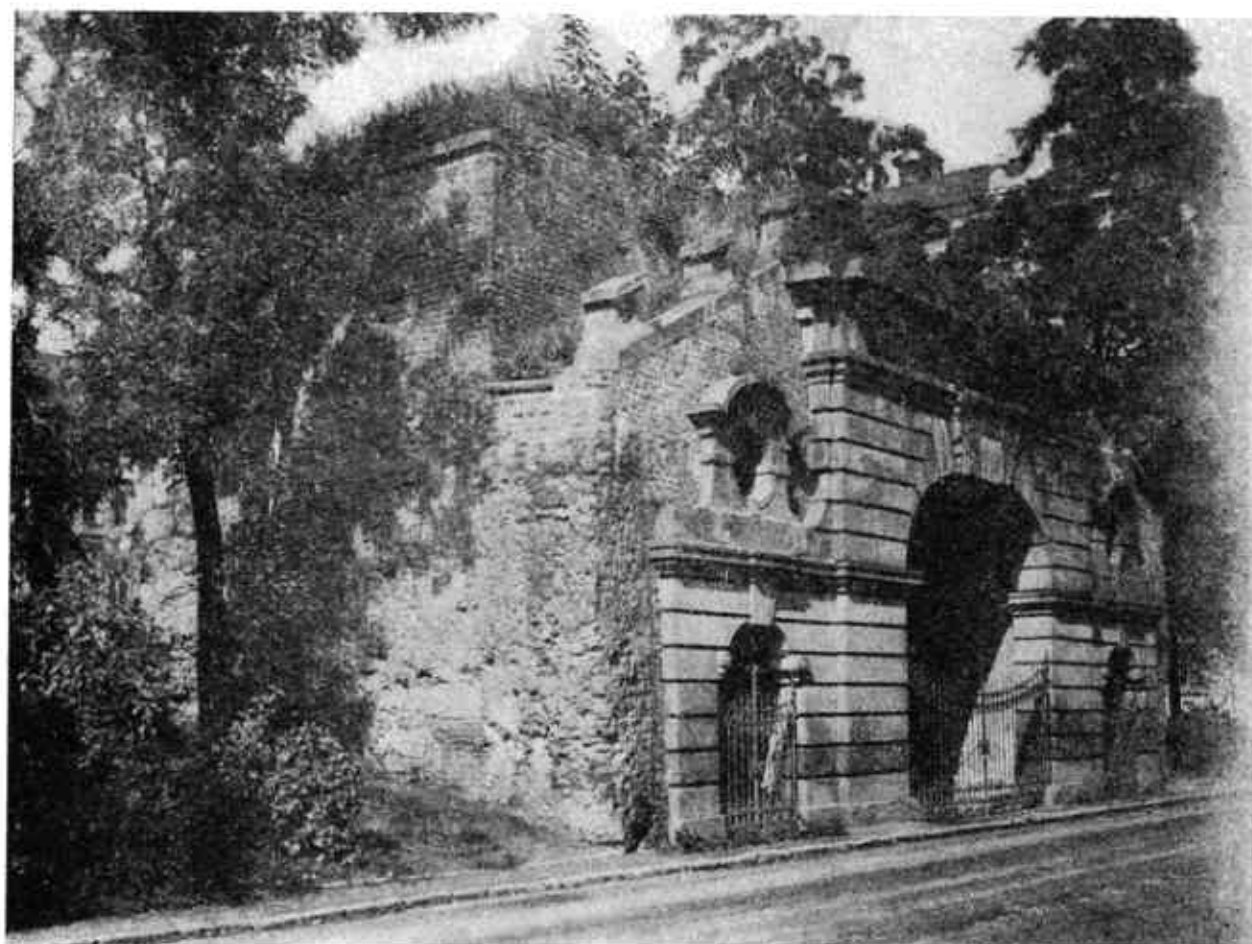

Východní průčelí Terežské brány se strany od města. Stav r. 1958.

Jakmile byl učiněn počátek uvolňování hradeb kolem města bouráním bran, následovalo pak i zrušení pevnosti roku 1886. Pro rozvoj města hodlala městská rada zakoupit pevnostní pozemky; vojenská správa souhlasila s prodejem patrně za ústní podmínky, že město pevnostní hradby odbourá, aby v budoucnosti nemohla být pevnost použita nepřítelem. To platilo i pro Terežskou bránu.

Městská rada se snažila řešit problém, co počít s Terežskou bránou a s komunikacemi vedoucími do středu města, nejprve vypracováním projektů. První projekt pocházel z r. 1881 a řešil proražení hlavních obvodových hradeb a zřízení silnice na zvýšené hrázi v hradbách poblíž Terežské brány. Cesta od Brna se projektovala skoro v rovném směru přes hradby a měla jít rovnoběžně s dlouhým mostem ve vzdálenosti 30 m ke kurtině, která se měla odbourat. Dále se měla komunikace zase vytočit v pravém úhlu ke Střední bráně. Projekt nebyl šťastný, neboť nevyřešil to, co bylo špatné u Terežské brány, kde se cesta vytáčela do Střední a Dolní brány.

Druhý projekt vyřešil komunikace uspokojivě, silnici od Brna vedl v přímé linii ve směru ke Střední bráně do ulice Terežské (dnešní Pavelčákovy) a přímo k radnici. K Dolní bráně odbočovala komunikace od brněnské cesty na konci parku přímo do Dolní ulice (dnešní Lafayettovy). Terežská brána však zatím zůstala netknutá bez příjezdových komunikací uprostřed hradby

Východní stěna Terežské brány a hradební stěna po odbourání kurtiny (před prolomením podélného průchodu). Stav r. 1932.

v kurtině. Tento druhý projekt se uskutečnil do r. 1894 a vídeňský malíř Lad. Eug. Petrovits jej zachytil na rozměrném plátně. Na obraze je znázorněna přímá komunikace od Brna ke staré již zbourané Střední bráně a dále je také viditelná odbočka přímé cesty k Dolní bráně. Terežská brána je rovněž zobrazena, odbočka později zanikla.

Olomoučané se však dále zabývali myšlenkou odbourat Terežskou bránu. V té době jezdil do Olomouce ing. arch. Camillo Sitte z Vídně (1843—1903), žák olomouckého rodáka Rudolfa Eitelbergera. Byl ředitelem průmyslové školy ve Vídni a zabýval se zastavovacími plány starých měst a pro Olomouc navrhoval regulační plán starého města, kterým se měla vojenské správě prokázat možnost zástavby pevnostních pozemků. Olomoučanům přednášel 12. září 1894 o regulačním plánu a také o Terežské bráně a vysvětlil, jaká to bude pro budoucnost jedinečná památka na první pevnost v českých zemích, bude-li zachována. Uvedl také příklady bran zachováých přímo na komunikacích, na bulvárech v Paříži Porte St. Denis z r. 1673 a Porte St. Martin z r. 1675; jsou to sice brány triumfální, ale provoz jde přímo kolem a podél nich. Již druhý den po jeho přednášce 13. září 1894 se

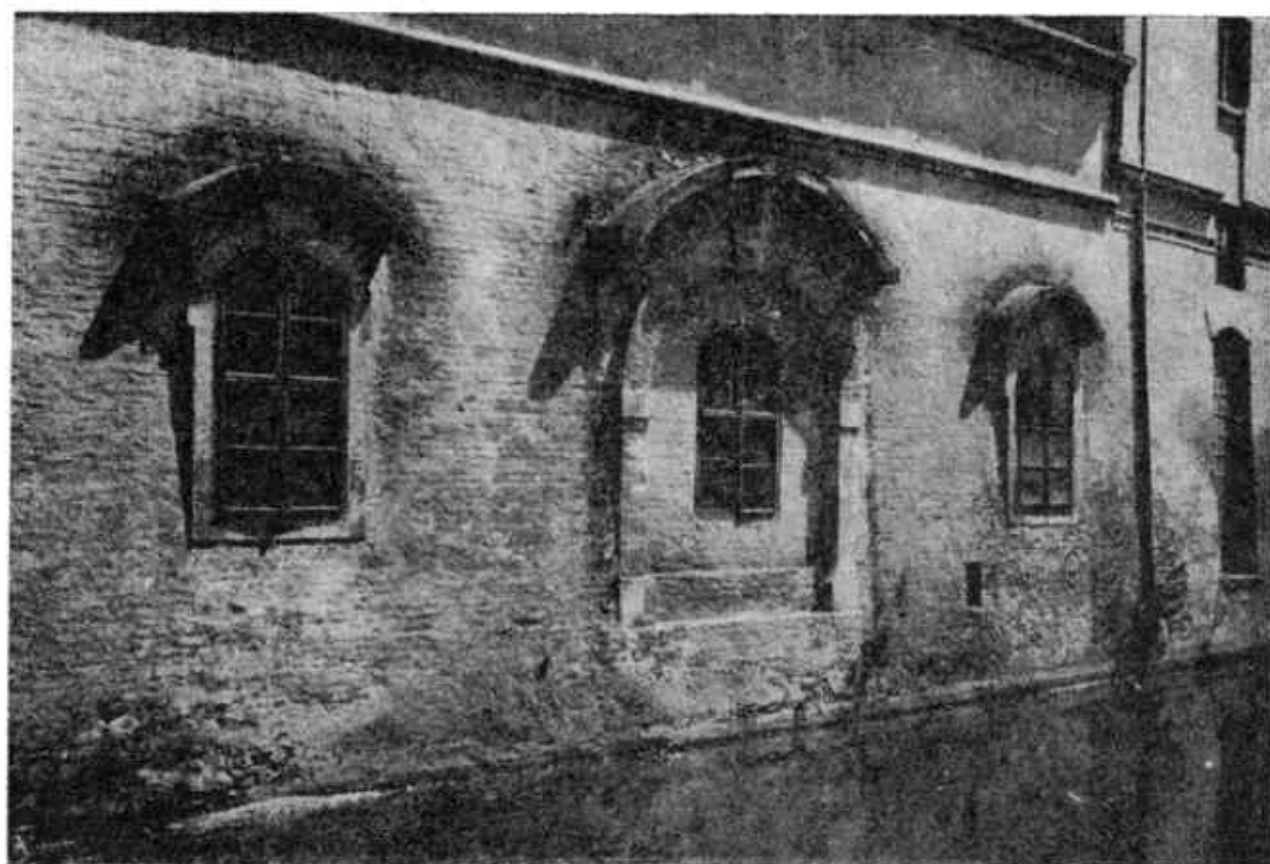

Předbrání Terežské brány z ravelinu přeložené r. 1898 do bočního vchodu parku. Stav r. 1931.

usnesla městská rada, že město upouští od zbourání Terežské brány a také od definitivní úpravy komunikace k Dolní bráně; bylo totiž prokázáno, že nově provedená přímá cesta k bývalé Střední bráně v ulici Terežské směrem k radnici úplně stačí a vyhovuje provozu. V regulačním plánu z r. 1895 navrhl Sitte před branou náměstí, které se také uskutečnilo s parkovou úpravou.

Terežská brána se tedy neodstranila, zůstala stát do dnešního dne na původním místě, kam ji umístil ing. Rochepine, projektant pevnosti; odbourala se pouze hradba kurtiny po obou stranách brány. Zůstal stát velký objekt 20 m dlouhý a 9 m široký, s průchody napříč objektem. Do otvorů byly osazeny kované mřížové dveře a dvoukřídlová vrata ze železných prutů a prostora se uzavřela. Uvnitř se umístily velké kusy kamenů s tesanými reliéfy, patrně z dřívějších rozbouraných bran, které nebylo možno umístit v lapidáriu městského muzea v suterénu býv. obchodní akademie (nyní budova děkanství lékařské fakulty v Leninově tř. 8).

Po západní straně brány, kde byl zřízen parčík, byl v době první republiky dlážděný chodník pro chodce s vyvýšeným krajníkem, který zamezoval přítoku dešťové vody z parku do brány. Později byl projektován podélný průchod branou, uskutečněný v r. 1943.

Bývalá strážnice Terežské brány ve Vodních kasárnách. Stav r. 1932.

Objekt brány udržuje město, zvláště se stará, aby klenba a stěny brány byly vymalovány, ale průčelí i celý její venek potřebuje již opravu, Kámen chátrá, vypadávají např. krycí kameny na štítu, pilíře při schodišti a jiné. Hlavně horní plocha brány zarůstá vegetací, která působí nepříznivě na izolaci proti vodě; je také třeba zamezit zatékání dešťové vody z parčíku. Podobně zarůstá zelení kamenné ostění vstupu ve Vodní kasárně, která patří k bývalému mlýnu.

Z historie brány a pevnosti možno uvést, že císařskému dvoru ve Vídni velmi záleželo na olomoucké pevnosti; sama Marie Terezie sledovala, jak pokračuje stavba a přijela se na ni podívat v r. 1748 u příležitosti prohlídky pomocných ruských sborů a podruhé r. 1754, kdy bylo dokončeno sousoší Trojice. Terežská brána je vzácná ukázka zachovalé tereziánské vojenské pevnostní architektury a je chráněna jako památkový objekt rezervačního města Olomouce. Je třeba litovat, že se neuskutečnilo zhotovení modelu celé olomoucké pevnosti za I. republiky, kdy se jednalo s vojenským muzeem v Praze (za ředitele Václava Škorpila), model se měl provést pro Olomouc a pro Prahu.

Z článku je zřejmé, že brána nebyla nikam překládána a že stojí tam, kde ji císařovna Marie Terezie viděla v pevnostním systému. Je škoda že pisatelé Průvodce z r. 1974 se přidrželi chybného názoru o přenesení brány

Reliéfy ve štítu a na klenáku nad hlavním vstupem do Terežské brány. Stav r. 1951.

Literatura

- Wilibald Müller, Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz, Wien und Olmütz 1882, str. 213 a 224.
- Mitteilungen der Central Commission, XXIV, N. F., 1898, str. 120.
- Josef Kšir, Regulační plán města Olomouce, v časopise Stavba měst a obcí venkovských, Praha 1928, str. 29, příloha III. plán města od Camillo Sitte z r. 1895.
- Richard Fischer, Olomoucká pevnost a její zrušení, Olomouc 1935.
- Václav Nešpor, Dějiny města Olomouce, Brno 1936, str. 195.
- Josef Kšir, Tereziánská pevnost Olomoucká, Průvodce po bojištích čs. republiky sešit 26, Praha 1937.
- Johann Kux, Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz, Reichenberg und Olmütz 1937.
- Hans Gelinek, Olmütz als Festung, Olmütz 1944.
- Alois Štefka, Plán pevnosti z r. 1742 překreslený a otisknutý jako příloha v Průvodci památkami v Olomouci z r. 1948.
- Robert Smetana, Průvodce památkami v Olomouci, Olomouc 1948, str. 38.
- Josef Kšir, Olomoucká barokní pevnost, Vlastivědný ústav v Olomouci, Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 27, Olomouc 1971.
- Věstník ministerstva školství a min. kultury čs. republiky, roč. XXVII, seš. 9, z 20. září 1971. Výnos z 13. dubna 1971 o památkové rezervaci města Olomouce, str. 149.
- Malé dějiny Olomouce, oddíl VIII — pevnostní město sepsal Vladimír Spáčil, str. 77, Ostrava 1972.
- Olomouc, Turistický průvodce, Ediční rada MěstNV v Olomouci 1974, str. 40 a 42.

Reliéfni výzdoba pilastru a detail stěny Terežské brány. Stav r. 1951.

K LATINSKÉMU VYDÁNÍ CORTÉSOVÝCH LISTŮ Z ROKU 1532, CHOVANÉMU V OLOMOUCKÉ STÁTNÍ VĚDECKÉ KNIHOVNĚ

V souhrnu zpráv, relací a kronik týkajících se událostí, jež souvisejí s dobýváním a průzkumem Nového světa, zvláště jeho dnešní hispánské oblasti, zaujímají své osobité místo přímé zprávy účastníků tohoto podniku, který nazýváme dnes běžně užívaným termínem *conquista*.

Ne všichni účastníci *conquisty* byli schopni vypovědět něco zajímavého, avšak Hernán Cortés,¹ dobyvatel říše Aztéků, bezpochyby náleží k těm, kteří to dokázali. Jeho líčení událostí jsou dodnes cenným pramenem a bohatým zdrojem nejrůznějších informací. Cortés zaslal v letech 1519–1526 pět listů císaři Karlu V. První z roku 1519 se ztratil a je nahrazován jiným, který zaslala Karlu V. v témže roce obecní rada města Veracruz. Druhá relace je nejobsáhlejší, obsahuje asi kolem 40 000 slov. Napsána byla v Segura de la Frontera a je datována 30. října 1520. Poprvé byla publikována v Seville Němcem Jacobem Cronbergerem (1522) ve fóliovém formátu o 28 listech se 48 linkami gotického písma na každé straně. Latinský překlad, který pořídil Pietro Savorgnani de Forlì byl vytištěn v Norimberce v roce 1524. Druhá relace hojně kolovala po Evropě ještě za života Cortésova. Třetí relace datovaná v Coyoacánu 15. května 1522 byla vytištěna poprvé opět Cronbergerem v Seville se stejnými charakteristickými znaky jako tisk relace druhé. I toto vydání přeložil do latiny Savorgnani de Forlì. Čtvrtá relace dokončená v Tenochtitláně 15. října 1524 byla vytištěna v roce 1525 v Toledu Gasparem Avilou, jako fólium o 24 listech. Pátá relace datovaná v Tenochtitláně 3. září 1526 je dnes uložena ve Vídni.²

Byla publikována poprvé v Madridu až v roce 1844. Latinské vydání druhé a třetí relace, tedy obou relací nejobsáhlejších a nejdůležitějších (druhá relace vypráví o tažení Cortése na Tenochtitlán, vstupu Španělů do města, o zajetí aztéckého vládce atp. třetí relace pak popisuje přímo dobývání a dobytí aztéckého hlavního města) bylo pak pojata do většího celku informujícího o Novém světě, který vyšel v roce 1532 ve švýcarské Basileji pod názvem: „*Novus Orbis Regionum ac Instularum Veteribus incognitarum, una cum Tabula cosmographica et aliquot aliis consimiliis argumenti libelis, quorum omnium Catalogus sequenti patebit pagina.*“³

Toto vydání se dnes nachází ve Státní vědecké knihovně v Olomouci. Část, ve které jsou pojaty Cortésovy dopisy nese název „*De insulis nuper inventis*...“⁴, což je vlastně název úvodního dopisu, který napsal papeži Klimentovi VII. Karel V. Dopis zpracoval Petr Martyr d'Angleria a latinskou verzi pořídil, již zmíněný P. Savorgnani de Forlì. Dedikace překladatele je věnována papeži. Po té následuje krátká báseň P. Savorgnani de

Forlího,⁵ stručná informace o Cortésovi a vlastní text druhého Cortésova dopisu, který je uveden nadpisem: „*Ferdinandi Cortesii in secundum de Nova Maris Oceani Hispania Narrationem ad Carolum V. Romanorum Imperatorem.*“

Třetí Cortésova relace je uvedena vlastním názvem⁶ i novou dedikací, kterou Savorgnani věnuje opět papeži Klimentovi VII. Tato dedikace se od předcházející výrazně odlišuje, což je dokladem, stejně jako fakt, že každý list má svoji zvláštní dedikaci, toho, že oba dopisy byly přejaty do této edice z původního Savorgnaniho překladu, v němž vyšly samostatně. Na titulní straně, před Martyrovým dopisem a před oběma Cortésovými dopisy je vytištěn kruhový dřevorez, poprsí císaře Karla V. lemované nápisem v němčině: „*Karulus Roemischer Kaiser Koenig etc. Hispanien Neapolis Aragon Cicilie Grante etc.*“.

Rukopisná poznámka na titulní straně knihy — *Conventus Lucensi*⁷ nás upozorňuje, že původním vlastníkem této knihy byl klášter v Louce u Znojma, kam se tato kniha zřejmě dostala v době, kdy zde působil Šebastián Freytág z Čepirohu, vychovatel Rudolfa II., který udržoval rozsáhlé styky se zahraničím.⁸

Knihy byla vydána, jak jsem již naznačil, v Basileji v roce 1532 a není jistě náhodou, že téměř ve stejném čase (1533) vyšly v Basileji, i když u jiného nakladatele, i tři Martyrovy dekády, které se dnes také nacházejí ve fondech olomoucké vědecké knihovny, a to hned v několika exemplářích.⁹

Německé vydání celé knihy z roku 1550 bylo pořízeno z latinské verze, překlady Cortésových dopisů zachovávají i Savorgnaniho úvody a básně, pouze před prvním dopisem je k Savorgnaniho básni připojena i kratší báseň od Andrease Diethera.

Edice dvou Cortésových listů, která se nachází v Státní vědecké knihovně v Olomouci, je nesporně významným dokumentem, unikátním a zcela jedinečným v Československu.¹⁰ Už jen fakt, že vznikla pouhých šest let po té, co Cortés napsal svůj poslední dopis a 15 let před jeho smrtí, je záležitostí přinejmenším zajímavou. Podává nám také, spolu s ostatními díly o Novém světě, nacházejícími se v československých knihovnách obraz o tom, jakým způsobem a z jakých zdrojů pronikaly zprávy o Novém světě do povědomí českého člověka.

P o z n á m k y

¹ Viz Salvador de Madariaga, Hernán Cortés, Buenos Aires 1943.

² Codex Vindobonensis, Rakouská Národní knihovna, Vídeň, SN, 1600. Podle profesora W. Boraha, souvisí výskyt tohoto kodexu ve Vídni se soustavným zájmem Ferdinanda I. o conquistu. Tento zájem dosvědčuje také korespondence licenciáta Gamize v kodexu staré kapitulní knihovny v Olomouci, nyní StA. Opava, pobočka Olomouc.

³ Novus Orbis ..., Basileae, apud Io. Hervagium, mense Martio, Anno, M. D. XXXII., St. vědecká knihovna Olomouc, sig. II 20 030.

⁴ De insulis nuper inventis Ferdinandi Cortesii ad Carolum V. Rom. imperatorem narrationes...

⁵ Eiusdem Doctoris Petri Savorgnani Foroliensis ad lectorem Carmen...

⁶ Tertia Ferdinandi Cortesii Sac. Caes. et Cath. Ma. in Nova Maris Oceani Hispania Generalis Praefecti Praeclara Narratio.

⁷ Stejnou rukopisnou poznámku má na titulním listě i první kniha Gomarovy „La historia general de la Nueva España“, která se nechází v SVKOL pod signaturou II 18 298.

⁸ Viz fond „Premonstráti Louka“, ke Státnímu archivu v Brně, kde se zachovaly Freytagovy kopiáře.

⁹ Petri Martyris ab Angleria [sic] ... De rebus Oceanicis et Orbe Novo Decades tres ... Basilea, apud Joannem Betelium, 1533. SVKOL, sig. 20 021, 20 022, 20 023, 18 522.

¹⁰ Další vydání Cortésových dopisů, která se nacházejí na území naší republiky, jsou podstatně mladší, což jim ovšem neubírá na zajímavosti. Jedno z nich pořídil v roce 1770 mexický arcibiskup F. A. Lorenzana a vydal jej pod názvem: „Historia de Nueva España escrita por su esclarecido conquistador Hernan Cortes aumentada con otros documentos y not. as. por. el ilustrissimo señor don Francisco Antonio Lorenzana, arzobispo de Mexico. En Mexico en la imprenta del superior gobierno del br. d. Josepa Antonio Hoyal, 1770, Zámecká knihovna Konopiště 2, 78 /Š 69/.

Druhé pořídil francouzský vikomt de Flavigny v roce 1778. Bylo vydáno pod titulem: „Correspondance de Fernand Cortes avec l'empereur Charles V. sur la conquête du Mexique, Trad. par. M. le vicomt de Flavigny. Paris, s. A. 1778. Zámecká knihovna Český Krumlov, 75 C 15571.

Sumario

En la Biblioteca Científica del Estado en Olomouc en la que se hallan ricos fondos de manuscritos, impresiones antiguas e incunables, hemos descubierto bajo la signatura II 20 030 un documento interesante. Se trata del conjunto de informes de viajes y relaciones de los descubridores, conquistadores y viajeros que apareció bajo el título *Novus Orbis* ... (en Basilea, 1532). En el conjunto mencionado se encuentra una edición latina de dos relaciones de Cortés (la segunda y la tercera), destinadas a Carlos V. Las dos relaciones fueron tomadas de la edición original latina que se debe a Pietro Savorgnani de Forlí. Es de subrayar que la edición presente de las cartas de Cortés es la más vieja que se halla en el territorio de nuestra república. La edición alemana procede del año 1550 (La Biblioteca Científica del Estado en Olomouc, II 17 141), la edición española, preparada por el arzobispo mexicano F. A. Lorenzana, remonta al año 1770 (Biblioteca del Castillo, en Konopiště, 78/Š 69/), y por fin la edición francesa procede del año 1778 (Bibliotcea del Castillo en Český Krumlov, 75 C 15571).

La edición latina de dos cartas de Cortés representa indudablemente un documento importantísimo que nos proporciona — junto con los demás documentos referentes al Mundo Nuevo que se pueden hallar en las bibliotecas checoslovacas — una imagen de cómo y a través de qué fuentes las relaciones sobre el Mundo Nuevo penetraron en el conocimiento del público de Bohemia.

POPIS A POZNATKY Z KONZERVAČNÍHO PROCESU VÝKLENKOVÉ SOŠKY VE SBÍRKÁCH VLASTIVĚDNÉHO ÚSTAVU V OLOMOUCI*

Dřevěné polychromované lidové dřevorezby jako doklad umělecké tvořivosti prostých řemeslníků či rolníků jsou bohatě zastoupeny v národopisné sbírce olomouckého muzea. Značná část těchto plastik se nám ovšem nedochovala v takové podobě, v jaké opustila dílnu svého lidového tvůrce. Na polychromované plastice je nejcitlivější k vnějším nepříznivým vlivům a nejnáze poškoditelná právě její barevná polychromie. A nejen zub času, ale mnohdy i člověk sám nevhodně zasáhl a nepříznivě ovlivnil pozdější vzhled díla. Jde zejména o pozdější přemalby či nátěry, které měly oživit či opravit poškozenou původní polychromii, ale mnohdy byly odrazem jiného vkusu pozdějšího majitele díla či odrazem jiné módní vlny či pozdějšího uměleckého slohu v této oblasti umělecké tvořivosti.

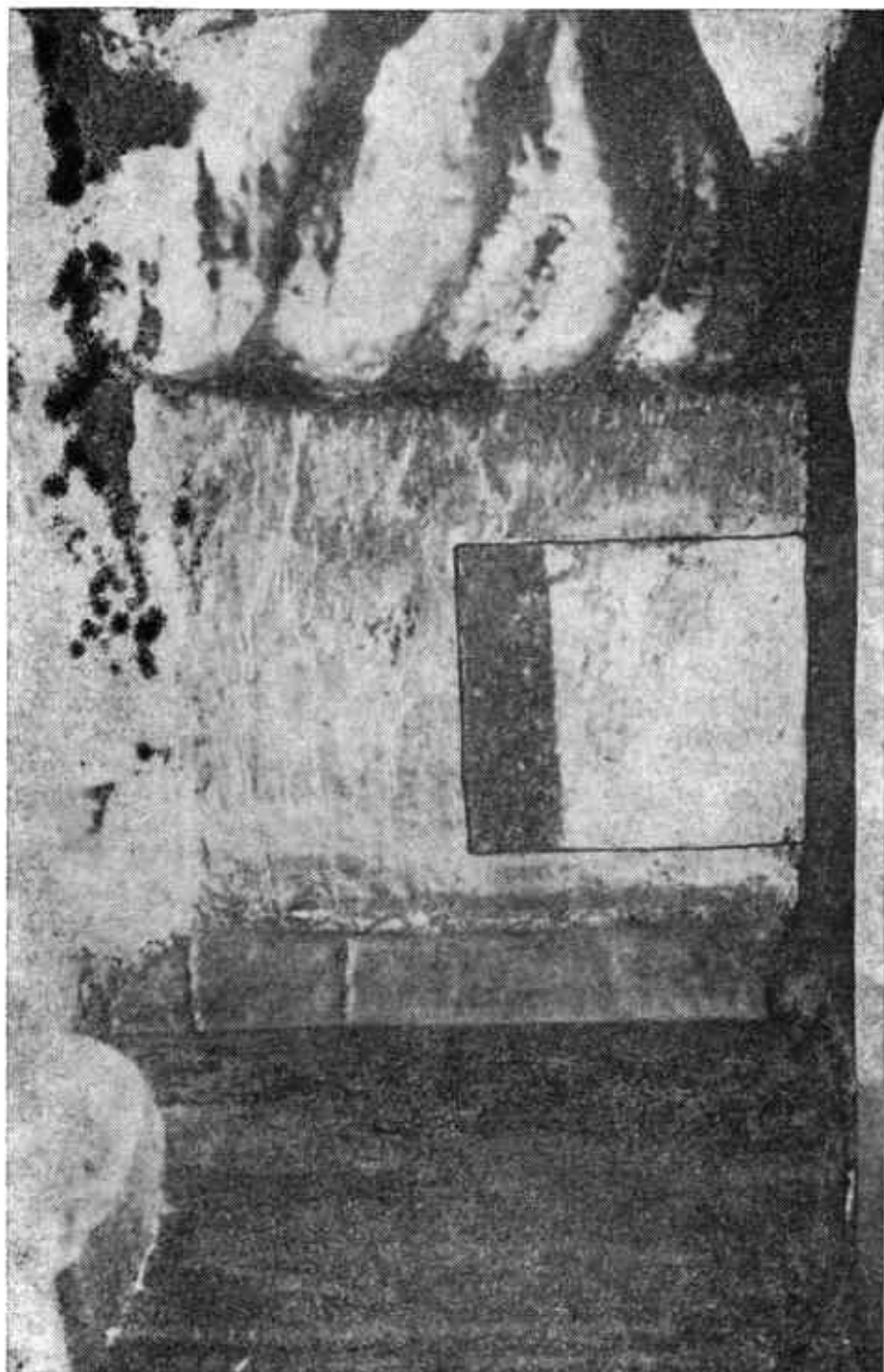
Dřevěná polychromovaná plastika sv. Floriána (výška 55 cm, přírůstkové číslo 844/70) byla předána ke konzervaci a restauraci za účelem sejmutí pozdějšího přezlacení položeného přes původní barevnou polychromii. Částečně poškozená barevná polychromie nebyla před přezlacením vytmelená, takže již při první zběžné prohlídce díla bylo zřejmé, že toto zlacení není původní a je položeno přes starší barevnou vrstvu. Podrobnou prohlídkou a zhotovením průzkumných sond byl zjištěn stav a způsob provedení vlastní dřevorezby, barevné polychromie i pozdějšího přezlacení.

Dřevorezba je provedena v měkkém (lipovém) dřevě. Je zhotovena z jednoho kusu dřeva, s výjimkou spodní části pravé paže s vědrem, která je k plastice přilepena. Na dřevě je položena vrstva křídového podkladu, na němž je nanesena barevná vrstva. U barev bylo použito temperového pojidla. Na některých částech polychromie plastiky byly zjištěny dvě barevné vrstvy. Původně šedý plášť byl později přetřen tmavěčervenou barvou (kráplak tmavý), původně modrý pancíř a suknice byly později přetřeny zelenou barvou (chromoxyd). Polychromie je místy sedřena tak, že pod vrchní barevnou vrstvou prosvítá starší, rovněž poškozená barevná vrstva, případně křídový podklad. Místy je polychromie sedřena až na dřevo. Celá plastika byla přes barevnou polychromii přezlacená plátkovým metalem na olejový podklad. Zlacení bylo položeno přímo na barevnou vrstvu polychromie bez jejího předchozího vytmelení, či jiné úpravy. Později vzniklé praskliny na podstavci plastiky byly vyplněny kousky dřeva a klihovým tmelem. Klihovým tmelem byla také doplněna odrovená přední část levé boty sv. Floriána.

* Autor této zprávy Miroslav Cop, konzervátor Vlastivědného ústavu v Olomouci, zemřel tragicky v Sassnitz dne 13. srpna 1975.

Tmel byl popraskaný a uvolňoval se. Dřevo na spodní straně podstavce plastiky bylo ztrouchnivělé.

Po provedeném průzkumu díla a zjištění všech nedostatků bylo přikročeno k vlastní konzervaci a restauraci. Odstranění novějšího přezlacení bylo provedeno pomocí odluhovadla obsahujícího organická rozpouštědla. Barevná polychromie byla ponechána v takovém stavu, v jakém se zachovala těsně pod podkladovou vrstvou přezlacení. Na podstavci plastiky byl pod podkladovou vrstvou zlacení nesouvislý šedomodrý nátěr. Tento byl položen přes

Výklenková
plastika, detail
levé strany domku
— průzkumná sonda
v její levé části,
ukázka podkladu
pod zlacení.

původní barevnou vrstvu. V místech, kde původní nátěr i s křídovou vrstvou scházel, byl položen přímo na dřevo. Byl proto odstraněn spolu s přezlacením. Byl také odstraněn uvolňující se klišový tmel a dřevěné štěpiny z prasklin a doplněné části levé boty. Odstraněný tmel byl nahrazen novým, připraveným z dřevěných pilin a umělé epoxydové pryskyřice. K retuši vytmelených prasklin a doplněné části bylo použito temperových barev. Petrifikace ztrouchnivělého dřeva na spodní straně podstavce plastiky byla provedena roztokem akrylového polymeru. Závěrem byla konzervována a zpevněna barevná polychromie přetřením ochranným voskopryskyřičným pokostem (roztok damarové pryskyřice a včelího vosku v terpentýnovém oleji).

Uvedený konzervační zásah ukázal, že nejen výtvary „vysokého umění“, ale také drobná díla lidových řezbářů mají svou muzejně konzervační problematiku, která se kryje řadou styčných bodů s náročnými postupy restaurátorů. Naše sdělení není myšleno jako návod pro muzejní pracoviště, má sloužit spíše širší veřejnosti jako informace o málo známé a často anonymní práci v muzeích. Podobné zprávy vycházejí i z jiných pracovišť, uvádíme např. stať Karly Rýznerové o konzervaci nálezu mincí (Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství II 1970, 314–322) a H. Luderové o konzervaci pravěké keramiky a lidových podmaleb na skle (tamtéž, III 1971, 208–215).

SDĚLENÍ

● Nová olomoucká medaile

Nákladem olomoucké pobočky České numizmatické společnosti, která je známá numizmatické veřejnosti řadou vydaných medailí, byla roku 1975 ražena nová medaile, jejíž vyobrazení přinášíme na obálce tohoto čísla Zpráv VÚO. Medaile zobrazuje Caesarovu kašnu a upoutá na první pohled neobvyklým tvarem, který je dán půdorysem kašny. Kašna byla vytvořena před 250 roky dvěma olomouckými dílnami: sousoší Janem Jiřím Schaubergem, obrubu vytvořil Václav Render. Autorem medaile je mladý olomoucký výtvarník Petr Kudela.

Tato medaile nezůstane osamocena. Olomoučtí numizmatikové mají v programu vydání úplné série medailí s tematikou olomouckých kašen. Po zmíněné medaili bude následovat ražba s barokní kašnou Herkulovou. Přejeme olomouckým numizmatikům, aby se jejich záměr uskutečnil v nejbližší době, neboť série těchto medailí bude jistě působivou propagací Olomouce, zvané městem kašen.

Rudolf Pospíšil

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 178. Vydal Vlastivědný ústav v Olomouci, náměstí Republiky 5/6. Odpovědný redaktor Bohumil Šula. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., Olomouc, závod 11, třída Lidových milicí 3

Rukopis odevzdán do tisku 1. prosince 1975

© Vlastivědný ústav Olomouc

Reg. zn. RM 134

Výklenková soška po částečném sejmutí a odstranění starého tmelení; plastika po restauraci.
(M. Čop, Popis a poznatky z konzervačního procesu výklenkové sošky)

OBSAH

ČLÁNKY: D. Ambros, Vítězný nástup KSČ na Olomoucku ve 30. letech, 1. — J. Kšir, Terežská brána v Olomouci, 11. — O. Kašpar, K latinskému vydání Cortésových listů z roku 1532, chovaném v olomoucké Státní vědecké knihovně, 23. — M. Cop, Popis a poznatky z konzervačního procesu výklenkové sošky ve sbírkách Vlastivědného ústavu v Olomouci, 26. — SDĚLENÍ: R. Pospíšil, Nová olomoucká medaile, 28